

MUSIQA NAZARIYASI FANINI O'QITISHDA MUSIQIY ESHITISH, TAHLIL VA IJODIY TAFAKKUR INTEGRATSIYASINING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Q. Fozilov

Qo'qon davlat universiteti
Cholg'u ijrochiligi kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu tezisda musiqa nazariyasi fanini o'qitish jarayonida musiqiy eshitish, nazariy tahlil va ijodiy tafakkurni o'zaro integratsiyalash masalalari yoritilgan. Musiqiy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog'lash, musiqiy asarlarning lad - tonallik xususiyatlari, ritmik tuzilishi, melodik rivoji va garmonik munosabatlarini tinglash orqali anglashning didaktik imkoniyatlari asoslangan. Shuningdek, ta'lim jarayonida interfaol metodlar, ijodiy topshiriqlar va raqamli vositalardan foydalanish bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: musiqa nazariyasi, musiqiy eshitish, musiqiy tahlil, ijodiy tafakkur, solfedjio, garmoniya, musiqiy savodxonlik, integratsiya, innovatsion metodlar.

KIRISH

Bugungi kunda musiqa ta'limi mazmunini takomillashtirish, talabalarning musiqiy bilimlarini amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish hamda ularning mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuv ko'nikmalarini rivojlantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Bu jarayonda musiqa nazariyasi fanining o'rni alohida ahamiyatga ega. Chunki mazkur fan musiqiy tovushlarning o'zaro munosabati, ritm, metr, lad, tonallik, interval, akkord, garmoniya va musiqiy shakl kabi tushunchalarni anglash uchun nazariy asos yaratadi.

Musiqa nazariyasini o'qitishda ayrim hollarda nazariy tushunchalarni yodlash va yozma mashqlarni bajarishga ustuvor ahamiyat berilishi talabalarning musiqiy hodisalarni eshitish orqali anglash hamda mustaqil tahlil qilish imkoniyatlarini cheklashi mumkin. Shu sababli nazariy bilimlarni musiqiy eshitish, kuylash, ijro, tinglash va ijodiy tajribalar bilan birgalikda o'zlashtirishga yo'naltirilgan yondashuv zarur.

Tezisning maqsadi musiqa nazariyasi fanini o'qitishda musiqiy eshitish, tahlil va ijodiy tafakkur integratsiyasining pedagogik imkoniyatlarini ochib berish hamda uni ta'lim jarayonida qo'llashga doir metodik tavsiyalarni ishlab chiqishdan iborat.

Musiqiy eshitish, nazariy tahlil va ijodiy tafakkur bir - birini to'ldiruvchi pedagogik jarayonlardir. Musiqiy eshitish orqali talaba tovushlarning balandligi, davomiyligi, temбри, ritmik xususiyatlari va ohang yo'nalishini idrok etadi. Nazariy tahlil esa eshitilgan musiqiy hodisalarning tuzilishi va qonuniyatlarini tushunishga

yordam beradi. Ijodiy tafakkur musiqiy bilimlarni yangi vaziyatlarda qo‘llash, mustaqil musiqiy yechimlar topish va o‘z talqinini ifodalash imkonini beradi.

Ushbu uch yo‘nalishning integratsiyasi musiqa nazariyasi fanini o‘qitishda bilim, ko‘nikma va amaliy faoliyat o‘rtasidagi uzviylikni ta‘minlaydi. Masalan, talaba musiqiy asardagi intervalni nota yozuvidan aniqlash bilan birga, uning tovushini eshitib farqlashi, kuylashi va melodik rivojdagi vazifasini izohlashi lozim. Xuddi shuningdek, garmonik ketma - ketliklarni o‘rganishda akkordlarni yozma tahlil qilish bilan bir qatorda, ularning jarangini tinglash va garmonik o‘zgarishlarning musiqiy ifodaga ta‘sirini anglash muhimdir.

Musiqa nazariyasi fanini samarali o‘qitish uchun quyidagi metodik yo‘nalishlardan foydalanish mumkin:

Birinchidan, tinglash va nazariy tushunchani bog‘lash.

Mashg‘ulotda muayyan musiqiy element, masalan, major va minor ladlari, intervallar yoki ritmik shakllar audio namunalar orqali tinglatiladi. Talabalar eshitilgan xususiyatlarni aniqlab, ularni nazariy tushunchalar bilan izohlaydilar. Bu usul nazariy bilimlarning musiqiy tajriba bilan bog‘lanishiga yordam beradi.

Ikkinchidan, musiqiy tahlilni faol o‘rganish vositasiga aylantirish.

Talabalarga musiqiy asarning melodik tuzilishi, ritmik xususiyatlari, lad - tonalligi, garmonik rivoji va shakliy qismlarini aniqlash topshiriladi. Tahlil jarayonida “Nima eshitildi?”, “Qaysi musiqiy vosita qo‘llanildi?” va “U asarning ifodaviy mazmuniga qanday ta‘sir ko‘rsatadi?” kabi savollar asosida fikrlash tashkil etiladi.

Uchinchidan, ijodiy topshiriqlardan foydalanish.

Talabalar o‘rganilgan nazariy bilimlar asosida qisqa melodiylar yaratish, berilgan ritmik formulani davom ettirish, melodiyaning boshqa tonallikka ko‘chirish yoki soddaga garmonik ketma - ketlik tuzish kabi vazifalarni bajaradilar. Bunday topshiriqlar nazariy qoidalarini amalda qo‘llash va musiqiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiladi.

To‘rtinchidan, fanlararo integratsiyani ta‘minlash.

Musiqa nazariyasini solfedjio, garmoniya, musiqa asarlari tahlili, cholg‘u ijrochiligi va milliy musiqa namunalari bilan bog‘lab o‘qitish maqsadga muvofiq. Masalan, o‘zbek xalq kuyi yoki maqom namunasini o‘rganishda uning ohang yo‘nalishi, ritmik tuzilishi, lad xususiyatlari va ijro talqinini o‘zaro bog‘liq holda tahlil qilish mumkin. Bunda milliy musiqiy meros nazariy bilimlarni hayotiy va mazmunli misollar orqali o‘zlashtirishga imkon beradi.

Mazkur yo‘nalishlarni amaliyotga tatbiq etishda “Tinglash - aniqlash - tahlil qilish - ijodiy qo‘llash - refleksiya” ketma - ketligidan foydalanish tavsiya etiladi. Dastlab talabalar musiqiy namunani tinglaydilar, keyin undagi nazariy elementlarni aniqlaydilar, ularning o‘zaro munosabatini tahlil qiladilar va o‘zlashtirilgan bilimlar asosida ijodiy topshiriq bajaradilar. Yakuniy bosqichda esa o‘z faoliyatlarini baholab, yo‘l qo‘yilgan xatolarni aniqlaydilar.

Musiqa nazariyasi fanini o‘qitishda integrativ metodik model

Musiqiy eshitish, nazariy tahlil va ijodiy tafakkur integratsiyasini ta’minlash uchun mashg’ulotlarni izchil bosqichlar asosida tashkil etish maqsadga muvofiq. Shu maqsadda quyidagi metodik modelni taklif etish mumkin:

Musiqiy namunani tinglash → Musiqiy elementni aniqlash → Nazariy tahlil → Amaliy mashq → Ijodiy topshiriq → Refleksiya va baholash.

Modelning birinchi bosqichida talabalar musiqiy namunani tinglaydilar va dastlabki taassurotlarini ifodalaydilar. Ikkinchi bosqichda muayyan nazariy element, masalan, ritmik shakl, interval yoki melodik yo’nalish aniqlanadi. Uchinchi bosqichda aniqlangan elementning nazariy xususiyatlari tahlil qilinadi. To’rtinchi bosqichda talabalar ushbu elementni kuylash, yozish yoki ijro etish orqali mustahkamlaydilar. Beshinchi bosqichda o’zlashtirilgan bilimlar ijodiy topshiriq orqali qo’llanadi. Yakuniy bosqichda talabalar o’z natijalarini baholaydilar, xatolarini aniqlaydilar va keyingi faoliyat uchun xulosa chiqaradilar. Ushbu modelni musiqa nazariyasining turli mavzulariga moslashtirish mumkin. Masalan, intervallar mavzusida tinglash, farqlash, nota yozuvida aniqlash va melodik jumla yaratish; lad va tonallik mavzusida musiqiy namunani tinglash, tayanch tovushlarni aniqlash, nazariy tahlil va melodik tuzilma yaratish; ritm mavzusida esa tinglash, ritmik formulani yozish, ijro etish va yangi ritmik namuna tuzish bosqichlari qo’llanadi.

Raqamli texnologiyalar ham ushbu jarayonni qo’llab - quvvatlashi mumkin. Audioyozuvlarni takror tinglash, notalarni raqamli dasturlarda ko’rish, musiqiy parchalarni taqqoslash va ijodiy topshiriqlar natijasini qayta eshitish talabalarga o’z faoliyatini mustaqil nazorat qilish imkonini beradi. Biroq texnologiyalardan foydalanish ta’lim maqsadiga muvofiq tashkil etilishi, jonli tinglash, kuylash va musiqiy fikrlash faoliyatini almashtirmasdan, ularni boyitishi lozim.

Musiqiy eshitish, tahlil va ijodiy tafakkur integratsiyasini baholashda quyidagi mezonlarni hisobga olish mumkin:

- musiqiy elementlarni eshitish orqali aniqlash;
- nazariy tushunchalarni to’g’ri qo’llash;
- musiqiy asarni asosli tahlil qilish;
- nazariy bilimlardan ijodiy topshiriqlarda foydalanish;
- o’z fikrini musiqiy dalillar bilan izohlash va faoliyatini baholash.

Shunday qilib, musiqa nazariyasi fanini integrativ yondashuv asosida o’qitish talabalarning musiqiy savodxonligini chuqurlashtirish, nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog’lash va mustaqil musiqiy fikrlashini rivojlantirishga yo’naltirilgan metodik imkoniyatlarni kengaytiradi.

XULOSA

Musiqa nazariyasi fanini o’qitishda musiqiy eshitish, nazariy tahlil va ijodiy tafakkur integratsiyasini ta’minlash zamonaviy musiqa ta’limining muhim metodik yo’nalishlaridan biridir. Ushbu yondashuv nazariy bilimlarni tinglash, kuylash, ijro etish, tahlil qilish va ijodiy faoliyat bilan bog’lash orqali talabalarning musiqiy savodxonligini chuqurlashtirishga xizmat qiladi. Tahlil qilingan metodik yondashuvlar asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

Birinchidan, musiqa nazariyasi fanidagi nazariy tushunchalarni musiqiy eshitish va amaliy mashqlar bilan birgalikda o’rgatish talabalarning musiqiy

hodisalarni ongli anglashiga yordam beradi. Ikkinchidan, musiqiy tahlilga asoslangan topshiriqlar talabalarning mustaqil fikrlash, taqqoslash, musiqiy qonuniyatlarni aniqlash va xulosalarini asoslash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Uchinchidan, ijodiy topshiriqlar nazariy bilimlarni amaliyotga tatbiq etish, yangi musiqiy yechimlar yaratish va individual musiqiy tafakkurni namoyon qilish imkoniyatini kengaytiradi. To‘rtinchidan, milliy musiqa namunalari, zamonaviy raqamli vositalar va fanlararo integratsiyadan maqsadli foydalanish mashg‘ulotlarning mazmunini boyitadi hamda nazariy bilimlarning amaliy ahamiyatini oshiradi. Beshinchidan, ta’lim natijalarini musiqiy eshitish, nazariy bilim, tahlil, ijodkorlik va refleksiya mezonlari asosida baholash talabalarning individual rivojlanishini kuzatish va o‘qitish metodikasini takomillashtirishga yordam beradi. Shunday qilib, musiqa nazariyasi fanini integrativ yondashuv asosida tashkil etish bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining nazariy tayyorgarligi, musiqiy tafakkuri va ijodiy salohiyatini rivojlantirish uchun muhim pedagogik imkoniyat yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Asqarova, S. "XOR VA XORSHUNOSLIK FANI DARSLARIDA KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH." *Yevroosiyo Akademik tadqiqotlar jurnali* 2 (2022): 62-65.
2. Ibraeva, K. E. va S. M. Askarova. "CHOG'ULUVCHI IJROCHILIK TALABALARNING BADIY VA IJODIY FAOLIYATINING BIR TURI SIFATIDA." *Sharq san'ati va madaniyati* 4.2 (2023): 578-586.
3. Asqarova, S. M., and S. B. Kenjayeva. "MADANIYAT VA SAN'AT TA'LIM TASHKILOTLARIDA O'QITISHNING ZAMONAVIY METODLARI." *Advances in Science and Education* 1.11 (2025): 60-63.
4. Asqarova, S., and M. Xayitboyeva. "UMUMTA'LIM MAKTABIDA XOR TO'GARAGI MASHG'ULOTLARINI TASHKIL ETISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI." *Interpretation and researches* 1 (2023).
5. Asqarova, S. "MUSIQIY TA'LIMIDA ABU ALI IBN SINO MEROSIDAN FOYDALANISH." *Interpretation and researches* 1 (2023).
6. Muhammadjonovna, Askarova Sohibaxon va Kuserbayev Janbolat Asetovich. "Musika va qo'shiq san'ati orqali talabalarni axloqiy tarbiyalash." *XALQARO IJTIMOIIY FANLAR VA FANLARARO TADQIQOTLAR JURNALI ISSN: 2277-3630 Ta'sir omili: 8.036* 12.02 (2023): 12-16.
7. Qobilova, E., I. Xaydarova, and R. Gulnora. "O 'ZBEK XALQ AN'ANALARI-TARBIYA OMILI." *Scientific Approach to the Modern Education System* 3.26 (2024): 192-195.
8. QOBILOVA, E'ZOZXON. "Forming a sense of love for the profession by teaching labor songs to 4th class students in music culture lessons." *Journal of Positive School Psychology* 7.2 (2023).
9. Azizxonova, M. va E. Qobilovalar. "YOSHLARNI MUSIKY MADANIYATI VA MAINAVYATNI SHAKLLANTIRISHDA MUSIKY TABIYANING AHAMIYATI." *Sharq san'ati va madaniyati* 3.1 (2022): 51-57.